

ВИЩА ПРОФЕСІЙНА ШКОЛА АВСТРІЇ, ФІНЛЯНДІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Найвні освітні системи у нас, і в розвинених демократичних країнах Європи сформувалися у першій половині ХХ століття. Вони зорієнтовані на підготовку кадрів для виробництва індустріального типу в умовах конкуренції за світові ринку торгівлі та збуту. Відтак, освітні системи не можна вважати досконалими не лише в Україні, а й в інших країнах, оскільки вони не завжди відповідають сучасним вимогам й дослідники прагнуть прискорити процес реформування та удосконалення освітніх систем в усіх країнах світу. Виникає необхідність вивчення досвіду систем вищої освіти й професійної освіти країн для вчасного вирішення проблем, пов'язаних з організацією управління, розбудовою промисловості і сільського господарства, науки і техніки, що потребує значної перебудови всього ринку праці. Природно, що на перший план у державній політиці виходять проблеми освіти.

Українськими науковцями досить ґрунтовно досліджено системи освіти найбільших розвинених країн – США, Німеччини, Великобританії, Канади, Франції й інших (Н. Абашкіна, Л. Зязюн, О. Локшина, М. Лещенко, В. Луговий, Л. Пуховська, А. Парінов, А. Сбрусва, І. Тараненко та ін.), а також найближчих сусідів України – Польщі, Чехії і Словаччини (Б. Мельниченко, І. Підласий, І. Ковчина, А. Василюк й ін.).

Аналіз останніх досліджень. Вища школа Німеччини сьогодні зорієнтована на розвиток у майбутніх спеціалістів: пізнавальних й загальних інтелектуальних здібностей, загальної ерудиції, соціальних й особистісних якостей – пунктуальності, працездатності, акуратності, гнучкості, самостійності, почуття обов'язку, лояльності, урахування інтересів підприємства, здібностей вести переговори, встановлювати контакти, приймати рішення [3, с. 79-82].

Мета статті – здійснення порівняльного аналізу системи професійної освіти Австрії і Фінляндії.

Професійна вища освіта пропонує отримання магістерського рівня в процесі навчання 4-х семестрів і складання першого магістерського екзамену, позитивна оцінка дає можливість продовження навчання ще три-п'ять семестрів та остаточних екзаменів (лише 1 студент із 10 вкладається в мінімальну тривалість навчання). У таких професіях: учитель, інженер, медик, – обов'язковий 1 рік практичної роботи, після цього дозволяється складання фахового іспиту. У країні протягом 80-х років з'являється ціла мережа вищих фахових шкіл. Австрія являється першою з країн, що активно впроваджує в життя систему "професіоналізації" вищої освіти, це означає охоплення молоді до 24 років якісною вищою освітою й залучення її не через класичні університети, а спеціалізовані вищі навчальні заклади. Перевагою професіоналізації освіти у термінах отримання диплому, якщо

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

для диплома магістра в Австрії визначено 7,4 року, то диплом вищої фахової школи отримували майже втричі швидше.

Конфедерацією асоціації німецьких роботодавців у вересні 2003 року було опубліковано Меморандум про введення дворівневої вищої освіти, де визначено головні напрями освіти країни: прагнення до відображення потреб суспільства в освітньому процесі, орієнтованих на реалії часу; скорочення тривалості підготовки фахівців; формування програми бакалаврату, що дійсно забезпечує базову підготовку, передбачення реалізації гнучких підходів щодо професійної здатності випускників до майбутньої діяльності; формування в майбутніх фахівців здатності до постійного професійного розвитку й навчання, формування в студентів принципу “вчись учитись”. Асоціація німецьких роботодавців наголосила, що стандартизація навчальних програм є помилковим підходом у розвитку освітнього простору країни, тому що гальмує їхнє вчасне оновлення в умовах стрімких змін на економічному ринку. З погляду членів Асоціації, університети мають самостійно формувати навчальні програми, прагнути різноплановості в пропозиції освітніх послуг, поширювати курси практичного напрямку. Однак німецькі фахівці зауважують, що за вищезазначених умов зближення освіти з бізнес-суспільством може призвести до іншої небезпеки (систематичне підкорення вузьким принципам компаній і фірм), до нехтування більш широкими інтересами суспільства в цілому. З погляду німецьких роботодавців, бізнес-суспільство уявляє систему освіти тільки через “призму” економічних інтересів потреб компаній. В німецькому освітньому просторі бакалаврат є базою нових професіоналів, це певний рівень вищої освіти, який прагне в майбутньому сформувати не менше 70% спеціалістів, що вперше виходять на ринок. Програма бакалаврату не може існувати як скорочена версія програми спеціаліста, вона має бути сформована з урахуванням сучасних вимог і можливостей. Магістратура має слугувати вимогам більш глибокої академічної освіти в межах підготовки до докторської програми, отримання знань із суміжних спеціальностей і вступ до магістратури рекомендовано після кількох років праці, що сформує у фахівця чіткі уявлення про необхідність певного рівня знань. Фінансування вищої професійної школи майже державне [2, с. 56].

В університетах Німеччини в цілому перевага надається модульній системі при побудові програм, структура модулів представляє собою об'єднання певної направленості тієї чи іншої професійної діяльності. В модулях представлені різні форми активного навчання .

Під час опитування економістів 142 німецьких підприємств, що було проведене у 2008 році, серед головних здібностей компетентного економіста були визначені: Комунікативні здібності – 96%; ініціативність / самостійність – 93%; здатність працювати у команді – 91%; готовність до активних дій – 89%; аналітичні та концептуальні здібності – 87%; витривалість – 86%; підприємницьке мислення та поведінка – 84%; прихильність до економічної діяльності – 82%; працездатність – 80%; Особистість фахівця/поведінка – 77% [7, с. 104-108].

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

Система вищої професійної освіти Австрії формує спеціалістів з високим рівнем загальних й інтелектуальних здібностей, ерудиції, соціальних й особистісних якостей – пунктуальності, працездатності, акуратності, гнучкості, самостійності, почуття обов'язку, лояльності, урахування інтересів підприємства, здібностей вести переговори, встановлювати. Система професійної освіти орієнтована на бакалаврат, який має сформувати не менше 70% спеціалістів, що вперше виходять на ринок, програма бакалаврату формується з урахуванням сучасних вимог і можливостей закладу. Магістратура відповідає вимогам більш глибокої академічної освіти в межах підготовки до докторської програми, отримання знань із суміжних спеціальностей і вступ до магістратури рекомендовано після кількох років праці.

Енциклопедичні дані, сьогодні дають нам лише загальну інформацію про Фінляндію, яка міститься на території 338,145 км (Фінляндія відповідає 56% загальної площі України), на всій території країни мешкає людей у двічі більше ніж у Києві.

Професійна школа середніх віків формувалася під впливом систем освіти сусідів – Швеції і Росії. Протягом 600 років країна перебувала у складі Швеції, отже у процесі зміцнення Швецької держави відбулося проникнення шведської культури на території країни.

Після другої світової війни політика Фінляндії стала зразком гуманності, поваги до прав людини й нації. У кінці XX ст. Фінляндія приєдналася до структур Західної Європи (вступ у Європейський Союз відбувся 1.01.1995р.). Сьогодні, вища школа країни перебуває у стані постійних змін й як свідчать документи останніх постанов, політика вищої школи направлена на нарощування “людського капіталу” нації – знань й виробничих вмінь всього активного населення країни. В країні сформована система максимально повного фінансування навчання молоді й дорослого населення. У 90-х роках представниками вищої школи був визначений стан вищої освіти, як невідповідний до нових суспільних вимог, де лише один з п'яти представників кожної вікової групи молоді мав отримати вищу освіту, а в університетах вистачало місць лише на кожного третього випускника системи загальної середньої освіти. Сьогодні, серед скандинавських країн Фінляндія посідає особливе місце, добутки цієї країни значні й досягнуті завдяки соціально-економічній моделі професійного простору. Особливостями вищої освіти фінського населення є дотримання престижу інноваційної діяльності, престижу професійної освіти, а також готовності до постійного самовдосконалення.

Дослідниками країни було доведено, про необхідність змінення системи післяобов'язкової освіти, вона мала стати вищою й для володарів атестатів, і тим, що так і не вступили до ВНЗ. Сьогодні, діяльність закладів університетського сектору регулюються обмеженим законодавством, воно включає закон провищу освіту й декрет, які визначають суспільно-економічне й культурно-наукове призначення університетів, права й обов'язки персоналу і студентів, мови навчання. Засоби підтримки й консультування. Чинне законодавство дає університетам чималу

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

автономію і гарантує їх фінансування переважно з бюджету країни. Відповідальність за розвиток закладів покладено на Міністерство освіти. Особливістю є те, що вища професійна освіта поєднується з науковими дослідженнями, консультаційними та експертними послугами, курсами перепідготовки дорослого населення. Неуніверситетський сектор включає лише нові політехнічні інститути АМК/УН (Ammattikorkeakoulut / Yrkeshogskolor) (чи "Політехнічні вищі школи"), частина яких являється не державними. В країні вважається, що до 10% зарахованих до вищих навчальних закладів повинні бути дорослими, яких слід брати і без атестату про загальну середню освіту, тому система відбору дорослого населення постійно вдосконалюється, умови зарахування встановлюють самі вищі заклади, бувають й співбесіди і екзамени, щодо зарахування, або ці методи поєднуються. При Міністерстві освіти існують департаменти й консультативний орган – Рада з вищої освіти, що обирається академічною громадою й представляє інтереси вищих навчальних закладів в урядових органах (раді підпорядковані декілька комітетів різних професійних напрямків). Фінансування вищої школи Фінляндії йде майже повністю з державного бюджету (у 1999р. на цю статтю було виділено майже 6.065 млрд. фінських марок. Або 1 млрд. євро), це складає 1% валового національного продукту, ці показники залишаються стабільними вже біля 5-и років, також в період 1997-1999р. зріст заробітної плати службовців склав майже 20 % [4, с. 7].

Система освіти формує єдину мету – забезпечити високим рівнем знань, навичок, просвітніх ідей усе населення країни. За короткий період у країні реалізовано принцип безперервної освіти (% витрат на освіту в країні складає 6-7% валового національного продукту). За організацію обов'язкової освіти відповідають муніципалітети, яких у Фінляндії нараховується 450. Сучасна система вищої освіти складається з двох паралельних секторів: університетів і структурних підрозділів професійної освіти вищих навчальних закладів, багатопрофільних регіональних ВНЗ (останні надають професійні знання й навички в різних галузях виробництва). Навчання в професійній вищій школі триває 3-4 роки і включає виробничу практику. Структура університетів охоплює 10 різнопрофільних, 3 технічних, 3 економічних, 4 художніх ВНЗ й 1 вищий військовий. Університети мають велику автономію й незалежність у виборі напрямів наукових досліджень, формування навчальних планів, отримання наукових звань. Усі вищі навчальні заклади є державними, професійні ВНЗ частково фінансуються муніципалітетами або приватними організаціями, однак частка держави складає більше ніж 50%. Система вищої професійної освіти нараховує 29 ВНЗ. Для отримання ступеня бакалавра, як правило, необхідно 3 роки (120 навчальних тижнів), магістра 5-6 років (160-180 навчальних тижнів), навчання на всіх етапах безкоштовне, студенти тільки вкладають щорічні внески за обов'язкове членство в студентських спілках (45-90 євро). Мінімальний студентський бюджет, що включає харчування й проживання, оцінюється в 600-900 євро. Характерною рисою професійної вищої освіти Фінляндії є тісний зв'язок

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

науково-дослідної роботи з навчанням завдяки великій кількості лабораторій. Вищі професійні заклади сьогодні представляють як центри навчальної підготовки, так і науково-дослідної підготовки, у зазначених центрах при закладах вирішуються проблеми розвитку народного господарства країни. Фінансування фінських університетів розраховується по формулі 85-90% загального гранту, що виділяється на 3 роки, визначається кількістю наданих магістерських дипломів, крім цього, університетам і професійним ВНЗ надаються спеціальні гранти для розробки інноваційних методів ефективного навчання або сприяння розвитку регіональної економіки. У теперішній час велику увагу фінські закони приділяють регулюванню вимог ринку й діяльності вищої школи, захисту навколишнього середовища, формуванню резервів потенційного ринку праці, при цьому кожний навчальний заклад має спеціальну службу зайнятості для студентів. Відповідно до поглядів фінських дослідників, навчальний процес вищої професійної школи необхідно формувати сьогодні більш гнучким і вчасно моделювати й комбінувати курси та кількість годин навчання. Особливістю організації навчального процесу у ВНЗ Фінляндії, що мають академічний статус, є самостійне складання навчальних планів із найнеобхіднішим набором дисциплін і можливість їхнього моделювання. Студентам пропонується декілька варіантів комбінації дисциплін, що вивчаються. Відповідно до принципу академічної свободи, вони можуть відвідувати лекції й заняття в інших ВНЗ, але екзамени складати тільки там, де перебувають на обліку. Вища професійна освіта має тенденцію максимального наближення до умов виробництва (за допомогою практики від 2-х до 9 місяців, яка ділиться на загальну й спеціальну практику). Організацію й контроль покладено на спеціальні служби, що діють при ВНЗ країни. Викладання ведеться відносно принципу активізації пізнавальної діяльності, формування навичок самостійної роботи, міждисциплінарної співпраці. У період навчання широко застосовується метод проблемного навчання, що передбачає самостійну працю студентів у невеликих групах над проектами, поряд з іншими видами занять – лекціями, лабораторними заняттями, семінарами. Великого значення набуває орієнтація на в фокусі інноваційних технологій, формування нової системи вищої освіти, що є принципово важливим для рішення завдань щодо розвитку економіки країни; проводяться наукові пошуки, в ході яких народжуються нові методи освіти: асоціативний, штучний інтелект, метод прецеденту, навчання за допомогою телеконференцій. Кожний ВНЗ разом із вирішенням завдань щодо професійної освіти молоді формує свою систему освіти дорослих, або систему підвищення кваліфікації. Так звані “вищі народні школи”, яких у 2003 році нараховувалося 91, належать асоціаціям, політичним партіям, профспілкам (термін навчання – 1-3 роки, держава фінансує такі школи на 55%, а студенти-дорослі – на 20%, інші кошти надходять із інших джерел). Слід відзначити, що систему освітніх професійних шкіл для дорослих мають усі підприємства, ВНЗ ж формують центри подальшої освіти дорослих. У Фінляндії сьогодні прийнято концепцію “суспільства, що

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

навчається”, де освіта пропонується молоді в широкому соціально-економічному спектрі. В теперішній час в країні гостро ставиться питання професійного росту робітників, підвищується роль безперервної освіти, закони держави ставлять завдання вищим навчальним закладам контролювати ринок праці, рішення цієї проблеми досягається шляхом посилення зв'язків з компаніями та фірмами, суспільними та приватними організаціями безпосередніми замовниками на підготовки спеціалістів. Система освіти Фінляндії оновлюється за принципом “учитися постійно”, програми націлено на навчання в контексті інноваційних підходів і технологій, особлива увага приділяється професійній освіті дорослого населення, що є головним завданням освіти країни. Отже, системи освіти різних країн світу мають багато рівнобіжностей, але сьогодні націлені на впровадження інноваційних технологій, будування наукових центрів, формування системи освіти дорослого населення, слідування принципу “вчитися протягом життя”, “вчитись учитися”, слідування вимогам ринку праці, застосування гнучких технологій у викладанні курсів, використання принципу комерціалізації ВНЗ і створення додаткових можливостей для студентів вищої професійної школи [1, с. 112-114].

Фінансування вищої школи Фінляндії йде майже повністю з державного бюджету (у 1999р. на цю статтю було виділено майже 6.065 млрд. фінських марок. Або 1 млрд. євро), це складає 1% валового національного продукту, ці показники залишаються стабільними вже біля 5-и років, також в період 1997-1999р. зріст заробітної плати службовців склав майже 20% [4, с. 6]. Сьогодні існує ціла система вищих навчальних закладів: університети; технологічні університети; школи економіки і управління; мистецькі ВЗО. Найкрупнішим ВЗО залишається Гельсінський університет – 34 252 студенти, до його складу входять 8 факультетів, 3 спеціалізовані відділення, 2 дослідницькі центри й науковий підрозділ – інститут теоретичної фізики [6, с. 56-58].

За статистичними даними у Фінляндії задіяно у системі вищої освіти наступна кількість викладачів 10893 (з них у інженерії 2026; за профілем педагогіка – 1497; економіці й менеджменті – 1314; гуманітарні науки – 1274; точні науки – 1185 чоловік). Ці показники можуть видатися малими, але населення країни складає 5 млн. чоловік, при цьому, ще 50-ть років тому країна мала в 70 разів студентів менше.

Міністерство освіти Фінляндії визначило ряд пріоритетних напрямів своєї діяльності до 2010-х років, а саме:

- систематичний контроль за результативністю оновленого законодавства;
- орієнтація університетів за модернізацією профілів своєї діяльності й поліпшення процедури прийому молоді та дорослого населення;
- завершення широкої програми удосконалення систем середньої і вищої професійної освіти;
- керування процесів експерименту щодо змін у системі освіти орієнтованих на розвиток ринку праці;

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

- прискорений розвиток дистанційної освіти у традиційному навчальному процесі;
- поліпшення використання ресурсів з врахуванням інформаційних технологій, сприяння залученню коштів населення й приватного сектору;
- систематична підтримка експериментів та інноваційних проектів;
- підтримка молоді та студентів з особливими потребами й здібностями;
- підтримка участі у міжнародних програмах.

Досліджуючи питання розвитку професійної освіти у країнах Скандинавії, можна визначити, що головним завданням Міністерства освіти Фінляндії не є кадрові питання, а втілення у життя країни положень освітнього законодавства, пошук нових освітніх моделей, моделей якісного управління системою освіти, орієнтир вищої професійної освіти на потреби ринку, сприяння мобілізації нових ресурсів для освіти, спрощення адміністративних освітніх структур.

Сьогодні у Фінляндії функціонує система трансформаційного й кодифікуючого законодавства, так на початку 90-х був прийнятий закон, що проклав шлях наступним експериментам щодо професійної вищої школи. В середині 1995 року був наданий постійний статус політехнічним інститутам (АМК), утворення цієї системи надало студентам можливість переходу від професійного навчання до загальної освіти й навпаки. У першу половину 90-х років було створено й прийнято 13 законів про освіту (з 1939-1989р. було прийнято 12 законів), в першу половину 90-х прийнято наступні: Закон про фінансування освіти і культури; Закон про учнівство; Закон про центри освіти дорослих; Закон про надання субсидій народним вищим школам; Закон про центри навчання; Закон про професійні кваліфікації; Закон про тестування загального володіння мовою; Закон про субсидування навчання; Закон про освіту в АМК інститутах; Закон про фінансування додаткової профосвіти тощо.

Ці законодавчі акти сприяли переходу до більш якісної професійної освіти при достатньому рівні демократії, соціального захисту усіх учасників навчально-виховного процесу. Це закони, що підтримували більшість населення, вони стали логічним результатом розвитку всієї системи освіти, появи на периферії, як самостійних університетів й політехнічних інститутів, так і філій головних вищих шкіл країни. Законодавчі акти сприяли автономії навчальних закладів й розширенню системи ВНЗ країни [5, с. 114-118].

Особливою відмінністю системи вищої освіти також вважається наявність системи "літніх університетів" (усього 21 по всій країні), де більш успішні студенти добирають кредити, щоб прискорити термін навчання й закінчити заклад, літній семестр у Фінляндії створений у навчальних закладах й існує фактично. Уряд країни направляє сьогодні великі зусилля на залучення підприємців в справу розвитку освіти, діють тристоронні системи моніторингу і рекомендації виробляються на національному й

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

регіональному рівнях. В сучасних умовах ключовими напрямками в системі освіти є: ефективність; якість та інтернаціоналізація. На рівні старшої середньої школи даються учням професійні навички (професійні навички й достатньо глибоку професійну освіту), що необхідні в сучасних умовах ринку для отримання робочих місць. Але вища система освіти не тільки орієнтує молодь на подальше вдосконалення професійних навичок, вона допомагає випускникам гнучко пристосовуватися до обставин в умовах змінних обставин й вдосконалювати свої навички.

Висновки з даного дослідження. Системи освіти Австрії, Фінляндії мають багато рівнобжностей, але сьогодні націлені на впровадження інноваційних технологій, будування наукових центрів, формування системи освіти дорослого населення, слідування принципу “вчитися протягом життя”, “вчитись учитися”, слідування вимогам ринку праці, застосування гнучких технологій у викладанні курсів, використання принципу комерціалізації.

Кадрові питання націлені на втілення у життя країн положень освітнього законодавства, пошук нових освітніх моделей, моделей якісного управління системою освіти, орієнтир вищої професійної освіти на потреби ринку, сприяння мобілізації нових ресурсів для освіти, спрощення адміністративних освітніх структур.

Перспективи подальших розвідок в аналізованому напрямі вбачаємо у побудові моделі систем професійної освіти Австрії і Фінляндії.

Література

1. Воробьев Н.Е. Особенности системы образования в Финляндии / Н.Е. Воробьев, И.С. Бессарабова // Педагогика. – 2006. – № 2. – С. 112-114.
2. Всемирный статистический обзор по высшему образованию : раб. док. Всемирной конференции по высшему образованию, 5-9 октября 1998 г. / ЮНЕСКО. – Париж, 1998. – С. 56.
3. Каткова Т.І. Компетентний випускник - мета і результат діяльності вищого навчального закладу освіти / Т.І. Каткова // Постметодика. – 2002. – №2-3. – С.79-82.
4. Министерство образования Финляндии. – Хельсинки, 1999. – 11с.
5. Порівняльний аналіз сучасних систем вищої освіти в реформуванні вищої школи України. – К.: Друк. НАУКМА, 1998. – 276 с.
6. Review 2000: The Challenge of Knowledge and Know-how.-Helsinki, Science and Technology Police Council of Finland, 2000. – 88p.
7. Schindler G. Some problems of Higher education in Germany // G Schindler Higher Education in Europe. – 2010. – №4. – P. 104-108.

Анна Матукова

Высшая профессиональная школа Австрии, Финляндии: сравнительный анализ

Аннотація. В статті піднімаються питання особливості

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

професійного образования Австрии и Финляндии, высшего образования в единстве с научными достижениями, консультативными и экспертными услугами, курсами подготовки и переподготовки, особенностями системы управления и определение основных направлений деятельности.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, подготовка кадров, профессионализация высшей школы, бизнес-общество.

Anna Matukova

Higher professional school of Austria, Finland: comparative analysis

Summary. *In the article the problems of vocational training of Austria and Finland, higher education and scientific researches advantages, consultations and expert services, training and retraining courses, manager system peculiarities, defining main professional activities.*

Keywords: *vocational training, staff training, professionalization of higher school, business-society.*

УДК 371.123:614.23/25(73)

Лорена Михайленко,
м. Київ

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ У США

Розвиток первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД) на засадах сімейної медицини є одним із важливих напрямків реформування системи охорони здоров'я України [1].

У зв'язку з цим важливим стає вивчення та застосування передового досвіду різних країн, зокрема США, де ще з 70-х років ХХ століття активно впроваджується і розвивається сімейна медицина (*Family Medicine*) [2]. При цьому особлива увага приділяється післядипломній освіті лікарів цієї галузі [6].

Метою статті є аналіз проблеми удосконалення професійної компетентності сімейних лікарів у США з метою запровадження позитивного досвіду в Україні.

Дослідженню системи медичної освіти присвячені наукові роботи таких зарубіжних вчених, як: Вартанян Ф.Е., Каплан Г.Л., Кіндіг Д.А. (*Kindig D.A.*), Коен Дж.Дж. (*Cohen J.J.*), Метвеев Ю.А., Орлов М.Л., Пантюк І.В., Петриковський Б.М., Покровський М.М., Риво М.Л. (*Rivo M.L.*), Тодд Дж.С. (*Todd J.S.*) та ін.

Медична освіта західних країн у теоретичному аспекті розглядалась вітчизняними дослідниками: Братусь В.Д., Паламаренко І.О., Фомінін П.Д. та ін. Професійний розвиток сімейних лікарів у післядипломній освіті досліджували такі зарубіжні науковці, як: Адамс Д. П. (*David Parrish Adams*) [2], Грін Л. А. (*Green L.A.*) [3] та ін.